

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 81
UDC 82
UDC 008

ISSN: 2545-3998
DOI: 10.46763/palim

ПАЛИМПСЕСТ

МЕЃУНАРОДНО СПИСАНИЕ ЗА ЛИНГВИСТИЧКИ,
КНИЖЕВНИ И КУЛТУРОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА

PALIMPSEST

INTERNATIONAL JOURNAL FOR LINGUISTIC,
LITERARY AND CULTURAL RESEARCH

PALMK, VOL X, NO 20, STIP, 2025

ГОД. 10, БР. 20
ШТИП, 2025

VOL. X, NO 20
STIP, 2025

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

Год. 10, Бр. 20
Штип, 2025

Vol. 10, No 20
Stip, 2025

PALMK, VOL 10, NO 20, STIP, 2025

DOI:

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

ИЗДАВА

Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Ранко Младеноски

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Виктор Фридман, Универзитет во Чикаго, САД
Толе Белчев, Универзитет „Гоце Делчев“, Македонија
Нина Даскаловска, Универзитет „Гоце Делчев“, Македонија
Ала Шешкен, Универзитет Ломоносов, Руска Федерација
Олга Панкина, НВО Македонски културен центар, Руска Федерација
Астрид Симоне Хлубик, Универзитет „Крал Михаил I“, Романија
Алина Андреа Драгоеску Урлика, Универзитет „Крал Михаил I“, Романија
Сунчана Туксар, Универзитет „Јурај Добрила“ во Пула, Хрватска
Саша Војковиќ, Универзитет во Загреб, Хрватска
Шандор Чегледи, Универзитет во Панонија, Унгарија
Ева Бус, Универзитет во Панонија, Унгарија
Хусејин Озбај, Универзитет Гази, Република Турција
Озтурк Емироглу, Универзитет во Варшава, Полска
Елена Дараданова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Ина Христова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Џозеф Пониах, Национален институт за технологија, Индија
Сатхарај Венкатесан, Национален институт за технологија, Индија
Петар Пенда, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Данило Капасо, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Мета Лах, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Намита Субиото, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Ана Пеличер-Санчез, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Мајкл Грини, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Татјана Ѓурин, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Диана Поповиќ, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Жан Пол Мејер, Универзитет во Стразбур, Република Франција
Жан Марк Веркруз, Универзитет во Артуа, Република Франција
Регула Бусин, Швајцарија
Натале Фиорето, Универзитет во Перуца, Италија
Оливер Хербст, Универзитет во Вурцбург, Германија
Шахинда Езат, Универзитет во Каиро, Египет
Џулијан Чен, Универзитет Куртин, Австралија

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

PUBLISHED BY

Goce Delchev University, Faculty of Philology, Stip

EDITOR-IN-CHIEF

Ranko Mladenoski

EDITORIAL BOARD

Victor Friedman, University of Chicago, USA
Tole Belcev, Goce Delcev University, Macedonia
Nina Daskalovska, Goce Delcev University, Macedonia
Alla Sheshken, Lomonosov Moscow State University, Russian Federation
Olga Pankina, NGO Macedonian Cultural Centre, Russian Federation
Astrid Simone Hlubik, King Michael I University, Romania
Alina Andreea Dragoescu Urlica, King Michael I University, Romania
Sunčana Tuksar, Juraj Dobrila University of Pula, Croatia
Saša Vojković, University of Zagreb, Croatia
Sándor Czeglédi, University of Pannonia, Hungary
Éva Bús, University of Pannonia, Hungary
Husejin Ozbaj, GAZİ University, Republic of Turkey
Öztürk Emiroğlu, University of Warsaw, Poland
Elena Daradanova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Ina Hristova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Joseph Ponniah, National Institute of Technology, India
Sathyaraj Venkatesan, National Institute of Technology, India
Petar Penda, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Danilo Capasso, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Meta Lah, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Namita Subiotto, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Ana Pellicer Sanchez, The University of Nottingham, United Kingdom
Michael Greaney, Lancaster University, United Kingdom
Tatjana Durin, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Diana Popovic, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Jean-Paul Meyer, University of Strasbourg, French Republic
Jean-Marc Vercruysse, Artois University, French Republic
Regula Busin, Switzerland
Natale Fioretto, University of Perugia, Italy
Oliver Herbst, University of Wurzburg, Germany
Chahinda Ezzat, Cairo University, Egypt
Julian Chen, Curtin University, Australia

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Луси Караниколова-Чочоровска
Толе Белчев
Нина Даскаловска
Билјана Ивановска
Ева Ѓорѓиевска
Марија Леонтиќ
Јована Караникиќ Јосимовска
Натка Јанкова-Алаѓозовска

ЈАЗИЧНО УРЕДУВАЊЕ

Ранко Младеноски (македонски јазик)
Весна Продановска (англиски јазик)
Толе Белчев (руски јазик)
Билјана Ивановска (германски јазик)
Марија Леонтиќ (турски јазик)
Ева Ѓорѓиевска (француски јазик)
Јована Караникиќ Јосимовска (италијански јазик)

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Славе Димитров

АДРЕСА

ПАЛИМПСЕСТ
РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
п. фах 201
МК-2000 Штип

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

Меѓународното научно списание „Палимпсест“ излегува двапати годишно во печатена и во електронска форма на посебна веб-страница на веб-порталот на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>
Трудовите во списанието се објавуваат на следните јазици: македонски јазик, англиски јазик, германски јазик, француски јазик, руски јазик, турски јазик и италијански јазик.
Трудовите се рецензираат.

EDITORIAL COUNCIL

Lusi Karanikolova-Chochorovska
Tole Belcev
Nina Daskalovska
Biljana Ivanovska
Eva Gjorgjievska
Marija Leontik
Jovana Karanikik Josimovska
Natka Jankova-Alagjozovska

LANGUAGE EDITORS

Ranko Mladenoski (Macedonian language)
Vesna Prodanovska (English language)
Tole Belcev (Russian language)
Biljana Ivanovska (German language)
Marija Leontik (Turkish language)
Eva Gjorgjievska (French language)
Jovana Karanikik Josimovska (Italian language)

TECHNICAL EDITOR

Slave Dimitrov

ADDRESS

PALIMPSEST
EDITORIAL COUNCIL
Faculty of Philology
Krstev Misirkov 10-A
P.O. Box 201
MK-2000, Stip

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

The International Scientific Journal “Palimpsest” is issued twice a year in printed form and online at the following website of the web portal of Goce Delcev University in Stip: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>
Papers can be submitted and published in the following languages: Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish and Italian language.
All papers are peer-reviewed.

СОДРЖИНА / TABLE OF CONTENTS

11 ПРЕДГОВОР

Ранко Младеноски, главен и одговорен уредник на „Палимпсест“

FOREWORD

Ranko Mladenoski, Editor in Chief of “Palimpsest”

ЈАЗИК / LANGUAGE

15 Natasha Stojanovska-Ilievska

MACEDONIAN STUDENTS’ ATTITUDES TO ENGLISH: A COMPARATIVE PERSPECTIVE ACROSS REGIONS

25 Vesna Prodanovska-Poposka

THE PRAGMATIC FUNCTIONS OF TIKTOK SLANG IN ADOLESCENT IDENTITY CONSTRUCTION AND PEER RELATIONSHIPS

33 Duygu Çağma

KUZEY MAKEDONYA TÜRK AĞIZLARINDA ZARF-FİİL VE BİRLEŞİK ZARF-FİİL YAPIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dujgu Cagma

CONVERBS AND COMPOUND CONVERB FORMATION IN THE TURKISH DIALECTS OF NORTH MACEDONIA

43 Doris Sava

DEMO: DEUTSCH MACHT MOBIL. AUF DEN SPUREN DER DEUTSCHEN SPRACHE IN URBANEN RÄUMEN MIT AUTOCHTHONEN MINDERHEITEN. HERMANNSTADT UND SIEBENBÜRGEN ALS FALLBEISPIEL

Doris Sava

DEMO: GERMAN IN MOTION LINGUISTIC TRACES OF GERMAN IN URBAN SPACES WITH AUTOCHTHONOUS MINORITIES. THE CASE OF TRANSYLVANIA

53 Seyfettin Özdemirel

YABANCI KÖKENLİ TIP TERİMLERİNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDAKİ VARLIĞI

Seyfettin Özdemirel

THE PRESENCE OF FOREIGN-ORIGIN MEDICAL TERMS IN TÜRKİYE TURKISH DIALECTS

- 61 Luciana Guido Shrempf**
 SU ALCUNE DEVIAZIONI LESSICALI PIÙ FREQUENTI RISCOSE TRATE
 IN TRADUZIONI ITALIANE SCRITTE E ORALI SVOLTE DA DISCENTI
 MACEDONI DI ITALIANO LS
Luciana Guido Shrempf
 SOME OF THE MOST FREQUENT LEXICAL ERRORS MADE IN WRITTEN
 AND ORAL TRANSLATION BY MACEDONIAN LEARNERS OF ITALIAN
 LS
- 75 Sonila Sadikaj, Anxhela Belkovi**
 VERBALISIERUNG DER EMOTION „FREUDE“ IM DEUTSCHEN UND
 ALBANISCHEN. EINE PHRASEOLOGISCHE STUDIE IM LICHT DER
 KOGNITIVEN LINGUISTIK
Sonila Sadikaj, Anxhela Belkovi
 VERBALIZATION OF THE EMOTION “JOY” IN GERMAN AND
 ALBANIAN. A PHRASEOLOGICAL STUDY IN THE LIGHT OF COGNITIVE
 LINGUISTICS

КНИЖЕВНОСТ / LITERATURE

- 87 Ала Шешкен**
 80 ГОДИНИ СЛОБОДЕН РАЗВОЈ НА МАКЕДОНСКАТА ЛИТЕРАТУРА:
 РАЗМИСЛУВАЊА И ТЕОРЕТСКИ ЗАБЕЛЕШКИ
Ala Sheshken
 80 YEARS OF UNRESTRICTED DEVELOPMENT OF MACEDONIAN
 LITERATURE: REFLECTIONS AND THEORETICAL NOTES
- 99 Марија Ѓорѓиева-Димова**
 ТАМУ КАДЕ ШТО ИМА ГЛАС, ИМА И ГОВОРНИК!
Marija Gjorgjieva-Dimova
 WHERE THERE IS A VOICE, THERE IS A SPEAKER!
- 111 Данка Јовева**
 ФОРМАЛНАТА СЕМАНТИКА И ЗНАЧЕЊЕТО ВО ЛИТЕРАТУРНИОТ
 ДИСКУРС: МЕЃУ ПРЕЦИЗНОСТА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈАТА
Danka Joveva
 FORMAL SEMANTICS AND THE MEANING IN LITERARY DISCOURSE:
 BETWEEN PRECISION AND INTERPRETATION
- 121 Kristiawan Indriyanto, Wahyu Ningsih, Darman Pangaribuan**
 POSTCOLONIAL ECOLOGIES: REPRESENTING SLOW VIOLENCE IN
DARI RAHIM OMBAK AND THE HOUSE OF MANY GODS
- 133 Dian Syahfitri, Khairil Anshari, Arianto Arianto, Sartika Sari**
 GENDER, HERITAGE, AND SUSTAINABILITY: INTEGRATING NORTH
 SUMATRAN ORAL LITERATURE INTO EDUCATION FOR SUSTAINABLE
 DEVELOPMENT

- 145 Luisa Emanuele**
DAL MITO CLASSICO ALLA NARRATIVA CONTEMPORANEA: ARIANNA
NELLA RISCITTURA DI J. SAINT
Luisa Emanuele
FROM CLASSICAL MYTH TO CONTEMPORARY NARRATIVE: ARIADNE
IN THE J. SAINT'S REWRITING
- 157 Алирами Ибраими, Махмут Челик**
РАЗВОЈОТ НА ТУРСКАТА ЛИТЕРАТУРА ВО МАКЕДОНИЈА ВО
ОСМАНЛИСКИОТ ПЕРИОД
Alirami İbraimi, Mahmut Çelik
THE DEVELOPMENT OF TURKISH LITERATURE IN MACEDONIA
DURING THE OTTOMAN PERIOD
- 167 Славчо Ковилоски**
ПСЕВДОНИМИТЕ, ИНИЦИЈАЛИТЕ И АНОНИМИТЕ ВО
МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ ОД ПРВАТА ПОЛОВИНА НА XX ВЕК
Slavcho Koviloski
PSEUDONYMS, INITIALS AND ANONYMS IN MACEDONIAN
LITERATURE FROM THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY
- 175 Ивана Велкова**
ХУМАНИСТИЧКИТЕ АСПЕКТИ ВО РОМАНОТ „КАЛЕШ АНЃА“ ОД
СТАЛЕ ПОПОВ
Ivana Velkova
THE HUMANISTIC ASPECTS IN THE NOVEL “KALESH ANGJA” BY
STALE POPOV
- 187 Aterda Lika, Lindita Kazazi**
LA PAROLA NEGATA: L'OPERA ERMETICA E TRADUTTIVA DI ZEF
ZORBA TRA CENSURA, SILENZIO E MEMORIA POETICA
Aterda Lika, Lindita Kazazi
THE DENIED WORD: THE HERMETIC AND TRANSLATIONAL WORK OF
ZEF ZORBA BETWEEN CENSORSHIP, SILENCE AND POETIC MEMORY
- 197 Osman Emin, Nurlana Mustafayeva**
İKİCOĞRAFYA, TEKRUH: İLHAMİEMİNVEBAHTİYARVAHAPZADE'NİN
ŞİİRLERİNDE TASAVVUFÎ DERİNLİK
Osman Emin, Nurlana Mustafayeva
TWO GEOGRAPHIES, ONE SOUL: SUFISTIC DEPTH IN THE POETRY OF
ILHAMİ EMİN AND BAHTİYAR VAHAPZADE
- 209 Lorita Fejza, Seniha Krasniqi**
OTHERNESS AND GENDER PERFORMATIVITY IN JOYCE'S *DUBLINERS*
AND *ULYSSES*

КУЛТУРА / CULTURE

- 223 Владимир Илиевски**
„НАЧЕРТАНИЈЕ“ НА ИЛИЈА ГАРАШАНИН И ПРЕМОЛЧУВАЊЕТО НА
МАКЕДОНИЈА
Vladimir Ilievski
ILIJA GARAŠANIN’S “NAČERTANIJE” AND THE INTENTIONAL
OMISSION OF MACEDONIA
- 233 Ekaterina Namicheva-Todorovska, Petar Namichev**
THE ROLE OF SUSTAINABLE ARCHITECTURE IN REVITALIZING
URBAN AREAS: BALANCING PRESERVATION AND INNOVATION

МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА / TEACHING METHODOLOGY

- 247 Виолета Јанушева, Јове Д. Талевски, Маја Јанушева**
ОБЈЕКТИВНОСТА ВО ОЦЕНУВАЊЕТО НА ПОСТИГАЊАТА НА
УЧЕНИЦИТЕ
Violeta Janusheva, Jove D. Talevski, Maja Janusheva
THE OBJECTIVITY OF THE STUDENTS’ ACHIEVEMENTS ASSESSMENT
- 257 Andreja Retelj**
LEHRENDE WERDEN. WIE DAF-LEHRAMTSSTUDIERENDE IHRE
LEHRERROLLE IM PRAKTIKUM WAHRNEHMEN
Andreja Retelj
BECOMING A TEACHER: HOW PRE-SERVICE GFL TEACHERS PERCEIVE
THEIR TEACHER ROLE DURING THE PRACTICUM

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

- 269 Брикена Џафери, Гзим Џафери, Билјана Ивановска, Сашка Јовановска**
ПРЕГЛЕДИ И АНАЛИТИЧКА РЕФЛЕКСИЈА ЗА ПРОЕКТОТ: „СОВРЕМЕНИ
ПРИСТАПИ ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО НА ИНТЕРКУЛТУРНАТА
ПРАГМАТИКА И НЕЈЗИНА ПРИМЕНА ВО НАСТАВАТА – ОД НАУЧНИ
КОНЦЕПТИ ДО ПРАКТИЧНА РЕАЛИЗАЦИЈА“
Brikena Xhaferri, Gzim Xhaferri, Biljana Ivanovska, Saska Jovanovska
REVIEW AND ANALYTICAL REFLECTION ON THE PROJECT:
“CONTEMPORARY APPROACHES IN INTERCULTURAL PRAGMATICS
RESEARCH AND ITS APPLICATION IN TEACHING – FROM SCIENTIFIC
CONCEPTS TO PRACTICAL IMPLEMENTATION”

ДОДАТОК / APPENDIX

- 281 ПОВИК ЗА ОБЈАВУВАЊЕ ТРУДОВИ**
ВО МЕЃУНАРОДНОТО НАУЧНО СПИСАНИЕ „ПАЛИМПСЕСТ“
CALL FOR PAPERS
FOR THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “PALIMPSEST”

РАЗВОЈОТ НА ТУРСКАТА ЛИТЕРАТУРА ВО МАКЕДОНИЈА ВО ОСМАНЛИСКИОТ ПЕРИОД

Алирами Ибраими
Врапчиште, Северна Македонија
aliramiibraimi@hotmail.com

Махмут Челик
Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, С. Македонија
mahmut.celik@ugd.edu.mk

Апстракт: За време на своето долговековно присуство на Балканскиот Полуостров, Османлиите и нивната култура доживеале силен и значаен духовен и културен развој. За ваквиот духовен и културен развој свој придонес имале голем број поети, писатели и научници кои создале бројни дела во областа на поезијата и прозата во текот на класичниот османлиски период. Во овој период особено значаен успех постигнала мистичната поезија, верската литература, како и научната литература. Секако, ваквиот успех бил проследен и со развојот во другите области како што биле архитектурата, уметноста во украсувањето и илуминацијата на ракописите, филозофијата и други. Различните стилови и правци во овие области се прошириле низ целата империја преку различни институции како што биле султанските високи медреси, медресите во поголемите градови, а секако тука биле и текиите на различните и бројни дервишки редови, во кои дејствувале голем број мистици и шеици.

И додека во класичниот период овие поети и писатели најчесто пишувале текстови со верска содржина, во XIX век литературата и поезијата веќе започнале да добиваат национален карактер и да ги изразуваат стремежите на турскиот народ.

Клучни зборови: *Балкански Полуостров, Османлии, поети, литература, архипоети, уметност.*

1. Вовед

Интелектуалците во сите општества секогаш имале значајна и одговорна улога во дефинирањето на политичките и социјалните односи во една држава и за правецот во кој треба да се движи едно општество. Тие од најраните почетоци на човечката цивилизација заземаат посебно место и во политичкиот живот на државите и тоа не е променето до денес. Во голема мера развојот и подемот, но и падовите на светската цивилизација, биле резултат на активното учество или неучество и влијанието во позитивна

или во негативна смисла, на интелектуалната елита во соочувањето со најголемите предизвици на помал или на поголем простор, на помали или на поголеми општества.

Слична позиција имале и интелектуалците, односно писателите, поетите, научниците и уметниците и во Османлиската Империја. И додека во класичниот османлиски период османлиските интелектуалци претежно биле поврзани со власта и работеле во функција на султанскиот двор или на сараите на големите везири, во XIX век таа ситуација целосно се променила и позицијата на значаен дел од османлиските интелектуалци била сосема поинаква и тие презеле поинаква улога.

2. Диванска книжевност

Најраширениот вид литература во османлиската држава во класичниот период била диванската литература. Таа претставува пишана литература која била присутна во целиот исламски свет, а се развила под силно влијание на арапската и персиската литература. Тоа е книжевен правец преку кој се изразуваале луѓето од високите класи, блиски на султанот, па дури и самите султани пишувале ваков тип литература. Првите примери на диванската литература почнале да се создаваат во XIII век. Многу муслимански интелектуалци придонеле за развојот на диванската литература на целата територија на османлиската држава. Без оглед на националноста на писателите и поетите и нивниот мајчин јазик, речиси сите нивни дела се напишани на османлиски турски јазик со бројни персиски и арапски лексеми и фрази. „Турската диванска книжевност постигнала голем напредок во XVI век со охрабрувањето на дворските поети.“ (Banarlı, 1997, стр. 437). Во диванската литература постојат песни напишани и за нерелигиозни теми, љубовни теми, како и поеми за виното, за природните убавини и општествениот живот. Подоцна, диванската литература почнала да го зазема своето место како религиозна литература. Продолжила со своите вредни дела во месневи стил. Месневи стилот за прв пат се појавил во персиската литература во X век. Неговото запознавање со турската литература започнало во XI век со делото на Јусуф Хас Хаџиб наречено „Kutadgu Bilig“ („Знаења за среќата“). Месневи, кој преминал од иранската во турската литература, е долг стиховен стил напишан со кратки обрасци на спојувана рима, а се формира и се гради околу еден, најчесто познат, настан. Преку неа започнале да се раскажуваат приказни за религиозни, морални, класични и љубовни авантури. Карактеристично за оваа литература е тоа што таа била пишувана на висок стил и била наменета за високите класи.

Поетите и писателите кои живееле во класичниот период, уште од рано детство започнувале да учат арапски и персиски јазик, при што ги совладувале овие два јазика на многу високо ниво за да можат да пишуваат поезија. Во рамките на оваа поезија, покрај бројните дела посветени на султаните и највисоките државни функционери, голема популарност стекнале и поемите и песните посветени на љубовта и виното, кои добивале сè поголем замав.

Јазикот на диванската книжевност бил османлиски турски јазик кој претставува мешавина од арапски, персиски и турски јазик. Османлискиот јазик бил во употреба во османлиската држава меѓу XIV и XX век и бил пишуван со арапски алфабет. По XV век, под влијание на арапскиот и на персискиот, османлискиот јазик кој во почетокот бил многу близок до турскиот народен јазик, станал вештачки јазик кој се состоел од турски, арапски и персиски јазик. „Според некои автори, османлиски јазик е јазик кој ги става во втор план другите јазици, како арапскиот, германскиот, грчкиот, ерменскиот и други балкански јазици кои се зборуваат во иста земја.“ (Banarlı, 1997, стр. 437). И покрај тоа, бројот на делата напишани на арапски и на персиски јазик во османлискиот период не е мал.

Повеќето османлиски дела се зачувани во различни библиотеки во светот и тие денес претставуваат дел од светското културно наследство. Тие се поделени по периоди и секој период си има своја карактеристика во стилот на пишување и претставуваат вистински предизвик за расчитување и преведување.

3. Османлиски јазик

Османлиски јазик е термин кој помеѓу 13 и 20 век го користеле сите османлиски држави. Или, пак, со други зборови, јазикот што го зборувале и развивале во Анадолија и на Балканот се нарекувал османлиски јазик. По 15 век, под влијание на арапскиот и на персискиот, јазикот се состоел од турски, арапски и персиски јазик. Османлискиот јазик, официјалниот јазик на Османлиската Империја, бил богата комбинација од турски, арапски и персиски, пишуван со арапски букви. Во неговото формирање голема улога одиграле и верските и културните интеракции. Со прифаќањето на исламот од страна на Османлиите, нивното свртување кон арапскиот јазик станало неизбежно, со цел подобро да го разберат Куранот и верските текстови, како и поблиску да го следат исламскиот начин на живот. Важноста на арапскиот јазик се зголемила особено во областа на правото, науката и верските науки, што довело до влегување на многу арапски зборови во отоманскиот турски јазик. Од друга страна, во тој период персискиот јазик имал голема доминација во поезијата, уметноста и културата. Заради големиот интерес на османлиските султани и нивните приврзаници за литература и уметност, персиската литература извршила огромно влијание врз нив. Оваа длабока културна интеракција придонела безброј персиски зборови да влезат во османлискиот јазик. И покрај сите овие интеракции, Османлиите никогаш не се откажале од својот мајчин јазик – турскиот. Османлискиот јазик, создаден со спојувањето на овие три јазици, станал уникатен јазик кој ја отсликувал и верската и научната длабочина, како и книжевната и уметничката префинетост.

Османлискиот јазик, кој денес се зборува, е напишан со арапска азбука. Османлиската азбука е напишана од десно кон лево, а се состои од 31 буква и не постои разлика помеѓу основните букви (големи и мали). Не постојат строги правила во интерпунктиските знаци.

Бројот на делата напишани на арапски и на персиски јазик во османлискиот период не е мал. Се пишуваа многу песни, поеми, приказни и друго. Писателите и поетите на другите народи, исто така, ги собираат своите дела во диван. Освен диванот, другите напишани дела се исчезнати поради различни причини. Напишаните текстови не се поврзани само со турската литература, туку и со светската литература. Повеќето османлиски дела се зачувани во различни библиотеки во светот. Делата се поделени по периоди, и секој период си има своја тежина при читањето. Повеќето дела се рачно напишани и поради тоа е многу тешко да се прочитаат. Значењето на османлиските дела и на османлиските артефакти е од големо значење.

Постои т.н. Библиографско дело (Tezkire):

1. „Дозволен документ од владата“.
2. „Биографија напишана за некој професионален сопственик.“ (Develioğlu, 1996, стр. 1107).

Во овие дела се вклучени информации за родните градови на авторите коишто се родиле и растеле во османлискиот период, па дури и збирки и дела. „Ориенталистите кои се развиваат во различни места во светот, ги проучуваат и докажуваат османлиските биографски дела.“ (İhsanoğlu, 1999, стр. 100).

4. Поети и градови во Македонија

Како што споменавме претходно, во овој период писателите и поетите се едуцирале во медресите и во мектебите, како и во султанските сараи и во сараите на високите османлиски функционери (везирите, пашите, беговите). Овде треба да бидат споменати и текиите и завиите на дервишките редови. Познати медреси во Скопје биле: „Султанмуратовата медреса, потоа медресите на Јахја-паша, Исак-паша, Мустафа-паша и медресата Карлизаде.“ (Nureski, 2008, стр. 7). Во тие училишта се изучувале литературата, исламските науки, поезијата, математиката, географијата и логиката.

Благодарение на овие образовни институции во османлискиот период во Македонија се појавиле бројни и важни писатели и поети. „Според информациите, педесет и пет поети се родени и израснати во градовите во Македонија, како што се Скопје, Битола, Тетово, Штип, Дебар, Кратово и Гевгелија.“ (Nureski, 2008, стр. 7).

Во архивите се споменуваат писатели кои живееле во периодот меѓу XVI и XX век и, исто така, од тие архиви дознаваме дека најголем дел од поетите доаѓаат од градовите. Во главниот град на Македонија, Скопје, имало повеќе од 20, во Битола 13, Тетово 6, Штип 5, а за во Дебар и Кратово знаеме дека бројот на поети се зголемил. Во Скопје најпознати биле Исак Челеби (Isak Çelebi), Ата (Atâ), Дурри (Dürri), Фенни (Fenni), Фериди (Ferîdi), Хаки (Hâkî); во Битола: Ајани (Ayânî), Целал Бег (Celâl Bey), Цивани (Civânî), Фаик (Fâik), Хафиз (Hâfiz), Мехмед; во Тетово: Факири (Fakîrî),

Кашиф (Kâşif), Муиди (Muîdî), Нали (Nâlî); во Штип: Акли (Aklî), Садри (Sadrî), Таби (Tab'î), Талиби (Tâlibî); во Дебар: Веџди (Vecdî); во Кратово: Заифи (Zaîfî) и др.

5. Турски поети и писатели во Македонија во XIX век

Во XIX век Османлиската Империја ги доживува најголемите и најтемелни промени во нејзината долгогодишната историја. Периодот бил обележан со трансформации во социјалната, културната, образовната и административната сфера. Во тој контекст промени се случиле и во турската литература која започнала да се осовременува со внесување на нови жанрови како што се: романот, драмата, приказните. Насоката на литературата постепено започнала да го менува и начинот на размислување на османлиската јавност. Односите со Запад, учењето на западен јазик, преводот на западната литература, воведувањето на западните идеи и размислувањата довеле до промена во османлиската култура и цивилизација. Промените што се одвивале во општествениот, економскиот и политичкиот живот се одразиле на прозата и поезијата и тие промени континуирано се случувале до крајот на Империјата, како и по формирањето на Републиката.

Крајот на диванската книжевност значел премин кон новата турска книжевност, а со крајот на класичната поезија започнал процесот на развој на новиот концепт на поезијата. Од друга страна, Османлиите со воведувањето на весниците започнале сè повеќе да го употребуваат народниот јазик кој бил многу поразбирлив за народот. Во овој период писателите и поетите почнале да се оддалечуваат од верските теми и постепено започнал транзицискиот период од источната литература кон литература со прозападни теми. Оваа ситуација се одразила не само во идеите на уметниците, туку и во нивните дела. Мотивите во поезијата се за правда, чесност, храброст, љубов, природа и реализам. Користениот јазик бил разбирлив за луѓето.

Во почетокот во диванската литература постоеле песни напишани и за нерелигиозни мотиви, љубовни мотиви како и поеми за виното, за природните убавини и за општествениот живот. Подоцна, диванската литература почнала да го зазема своето место како религиозна литература и продолжила со своите вредни дела во месневи стил. Преку неа започнале да се раскажуваат приказни за религиозни, морални, класични и љубовни авантури. Карактеристично за оваа литература е тоа што таа била пишувана на висок стил и била наменета за високите класи.

Турската литература низ историјата, како и другите литератури, напредувала и се развивала и во текот на XVIII и XIX век, особено преку делата на неколку модерни писатели. Во оваа прилика ќе споменеме двајца најпознати турски поети и писатели од Македонија кои кон крајот на XIX век одиграле значајна улога во развојот на целокупната турска литература.

Еден од најголемите претставници на овој јазик и на овие тенденции бил современиот „турски поет и писател Јахја Кемал Бејатли од Скопје кој се смета за основоположник на новиот поетски јазик“ (Beyatli, 1973, стр. 1). Тој имал голем придонес и преку неговите дела турската литература се

пробивала низ периодот на приближување кон секуларните и прозападните теми. Со својата поезија и прозни дела, Јахја Кемал оставил голем печат врз историјата на турската литература, а истовремено и во светската литература.

Тој е најпознатиот турски поет во османлискиот период во Македонија и претставува еден од најголемите поети кој пишувал на преминот на османлиското општество во модерно демократско и прозападно општество. Тој ѝ дал нов живот и здив на турската поезија, а со тоа отворил и нови правци на пишување. Додека Кемаловата поезија ја отсликува богатата турска култура, тој успева да го истакне и историскиот аспект на своите дела. Со неговата поезија и прозни дела, Јахја Кемал оставил голем печат врз историјата на современата турска литература. Темите на кои пишувал Јахја Кемал се обично „љубовта и смртта“, но исто така и „љубовта кон татковината и нејзината историја.“ (Taпrınar, 1992, стр. 355). Додека Кемаловата поезија ја отсликува богатата турска култура, тој успева да го истакне и историскиот аспект во своите дела. Неговото познавање и разбирање на историјата се пројавува и во неговите дела. „Некои од поважните поеми на Јахја Кемал се богати со историја и културни вредности. Други, пак, се историско-епски дела.“ (Banarlı, 1997, стр. 3).

Во конзулскиот град Битола израснале многу поети како што биле: Исмаил Хакки Ефенди, Мантики Мустафа Ефенди, Наили Салих Ефенди, Даниш Ахмед Ефенди, Фаик Салих Бег, Џенаб Шахабеттин. Дел од овие поети, посебно последниот од нив, Џенаб Шахабеттин, „бил роден на 2 април 1871 година во Битола.“ (Akyüz, 1985, стр. 290). Тој изјавил дека вредностите на луѓето ги чува во првите редови на песните кои ги напишал. Во своите песни тој ги вклучил социјалните прашања, како и личните работи. Во песните за природата, тој ја спојува внатрешната природа на човекот и надворешниот свет.

Џенаб Шахабеттин почнал да пишува поезија на рана возраст (1895 година) и продолжил сè до неговата смрт. Мотиви во неговите песни се љубовта и природата. Љубовните песни понекогаш се многу романтични, а понекогаш и многу материјални. Тој бил еден од најголемите иноватори на турската поезија што се развивала под западното влијание. Џенаб Шахабеттин како дете преку семејството кое го интересирало литературата, уште од својата младост се запознал со многу писатели и поети кои имале големо влијание врз неговото творештво, во пишувањето поезија со арапски и персиски стил.

Тој под влијание на симболистите постепено започнал да ја менува својата поезија и го променил својот стил. Тој, исто така, бил заинтересиран и за сликарството и за музиката и под споменатата инспирација од француските симболисти се обидел да ја декорира својата поезија со слики и музика. Според некои автори, тоа бил „поетски стил на бои од природата, кој Џенаб сакал да го вметне во турската литература.“ (Bulduker, 2011, стр. 397). Џенаб Шахабеттин тврдел дека убавината во поезијата е во едноставноста. Во неговите песни тој не нудел позитивна слика. Наместо тоа, во неговата поезија срцето е полно со тага, им кажува на луѓето дека ја изгубил сета

надеж. Со текот на времето, тој во поезијата ја избира темната ноќ, што на човекот му дава чувство на тага. „Во своите песни ја претставува есента како главно годишно време.“ (Çetişli, 2006, стр. 76).

Една од неговите најпознати песни е „Зимска приквечерина“ (Elhan-ı Şita). Во песната зборовите што се повторуваат кажуваат многу. Снегот е како транзиција помеѓу настаните, а кога паѓа танцува во хармонија со околината. Во првиот дел од песната се зборува опширно и се менува ритмот. Со новиот ритам, поетот се обидува да даде глас на емоциите кои ги буди во себе. Во последниот дел од песната, која исто така е напишана со посебен ритам, хармонијата на долгиот и континуиран текст го дава ветерот.

Уште една позната личност за турската литература од Гостивар е Абдулхаким Хикмет Доган кој е роден во 1881 година и важи за еден од најголемите претставници на македонското турско литературно образование. Се школувал во својот роден град, при што неговите предци му го овозможиле верското образование.

По пропаѓањето на Османлиската Империја, најголемите контроверзии во новата Република се пренеле во сферата на турската азбука. Некои мислителци ја продолжиле арапската азбука, со предлози за додавање и прифаќање на некои иновации. Други се залагале за целосно отстранување на арапската азбука и воведување на латиницата. Оваа дилема ја пресекол Кемал Ататурк читајќи ја декларацијата на 1 ноември 1928 година дека како официјално писмо во Република Турција ќе се преминува латиничното писмо. „Законот бр. 1353 за усвојување и примена на нова турска азбука бил доставен до Собранието на Р. Турција и по усвојувањето во Собранието законот од 11 точки бил објавен во Службен весник на 3 ноември 1928 година, со што стапил на сила.“ (Elçarpur, 2018, стр. 24-31).

Абдулхаким своите мисли за турската азбука ги објавил во својот труд „За турскиот јазик подобра е арапска азбука?... или латиничната азбука?...“, објавен во Сараево во периодот 1925-1926. (Dalkılıç, 2015). Абдулхаким ја бранел идејата за продолжување на употребата на арапските букви. Според Абдулхаким, латиничната азбука не можела да ги покрие сите звучни компоненти на турскиот јазик и изгледала недоволна. Според него, требало најпрвин да се отстранат сите неправилности во арапската азбука, а потоа да се формира нова азбука со арапски букви. Тој сметал дека овој проблем може да се реши на тој начин и соодветно да се надмине. Тој се обидел да примени поинаква азбука со вметнување на нови знаци и бројки во арапската азбука и напишал повеќе статии во весници со цел да го објасни својот предлог, што го нарекол „Ново пишување“ (Yeni Yazı). Корекција на арапската азбука, исто така, имало и во естетиката на буквите. Напорите на Абдулхаким биле откажување по секоја цена од латиницата и продолжување со употреба на арапската азбука.

Може да се констатира дека Абдулхаким Хикмет Доган се јавува и како учител и како писател, но и како општественик. Неговите проучувања на посебни наставни методи и неговата работа за модификација на арапската

азбука наменета за турскиот јазик, имале голем придонес кон тогашното јавно мислење за одредени прашања. Неговото дело, исто така, не е само во областа на турската литература, туку и во областа на албанската култура, бидејќи бил и наставник и по албански јазик. Тој имал за цел да им понуди што поголемо знаење на младите и да им овозможи што подобро образование. Рамнодушната изрека „Така дојде, така ќе се продолжи“, тој сакал да ја замени со „Така дојде ама не може така да продолжи“. Со сите негови дела се обидел да докаже дека промените може да се случат само со работа и со учење.

На тој начин овие поети и писатели започнале да покажуваат дека турскиот интелектуалец постепено започнал да се менува, да наликува на западните интелектуалци. Тие започнале да обработуваат, да пишуваат и да дебатираат за теми кои биле несвојствени за дотогашното османлиско општество, но кои постепено започнале да го менуваат јавното мислење и да стануваат блиски до обичниот народ.

6. Заклучок

Диванската литература претставувала доминантен книжевен правец во османлиската држава, формиран под длабоко влијание на арапската и персиската литература. Оваа високо естетска и стилски префинета книжевност била наменета, пред сè, за елитните општествени слоеви, одликувајќи се со богат и возвишен јазик. Со текот на времето, задедежуваме и проширување на тематиката, преминувајќи од љубовни и општествени мотиви кон религиски и морални приказни, што ѝ дало подлабока содржинска димензија.

Османлискиот јазик, кој се користел од XIII до XX век, претставувал сложена мешавина од турски, арапски и персиски елементи, при што неговото писмо било базирано на арапската азбука. Иако доминантен во книжевноста, паралелно се употребувале и арапскиот и персискиот јазик, оставајќи зад себе богато книжевно наследство, денес сочувано во реномирани светски библиотеки.

Во Македонија, која во овој период била под османлиска власт, се издигнале значајни поети и писатели кои своето образование го стекнувале во медресите и другите образовни институции. Градовите како Скопје, Битола, Тетово, Штип и Дебар изнедриле голем број автори што твореле на османлиски турски јазик. Во XIX век, под влијание на западната литература, османлиската книжевност чувствува притисок за нови промени, воведувајќи нови жанрови и идеи. Еден од најистакнатите претставници на оваа книжевна еволуција е Јахја Кемал Бејатли, роден во Скопје, кој ја напуштил традиционалната диванска поезија и ѝ се доближил на народната лирика и секуларните теми.

Во XIX и XX век турските поети и писатели во Македонија ги опишувале општествените и културните промени во своите дела. Тие вовеле нови мотиви, а забележуваме и постепено интегрирање на народниот јазик во книжевноста и со тоа придонеле за преминот од класичната кон модерната османлиска и турска литература.

Користена литература

- Akyüz, Kenan. (1985). Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Banarlı, Nihat Sami. (1997). Resimi Türk Edebiyatı I-II. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Banarlı, Nihat Sami. (1997). Yahya Kemâl'in Hatıraları. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınlar. (2.Baskı).
- Beyatlı, Yahya Kemal. (1973). Çocukluğum Gençliğim Siyasi Ve Edebi Hatıralarım. İstanbul: Baha Matbaası.
- Bulduker, Gülten. Tevfik Fikret ve Cenâb Şahabettin şiirlerinde "aşk ve tabiat" anlayışı. Uluslararası Hakemli Akademik Sosyal Bilimler Dergisi. Temmuz-Ağustos-Eylül 2011. Sayı:1, Cilt:1.
- Çetışli, İsmail. (2006) Batı Edebiyatında Edebî Akımlar. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dalkılıç, Mahir. (2015). Abdülhakim Hikmet'in Türkçe İçin Arap Harfleri Mi İyi, Latin Harfleri Mi?. Adlı Osmanlıca Eserinin Latin Harflerine Transkripsiyonu. Lisans Bitirme Tezi. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü.
- Develioğlu, Ferit. (1996). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugatı. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları. (13.Baskı).
- Elçarpar, Yasin. Harf İnkılâbı Hakkında Görüşler Ve Uygulamaya Geçirilmesi. Enderun Dergisi 2 (1). Cilt:2. Sayı:1. 2018. Ankara.
- Fikret, Adnan. (2001). *Makedonya Sorunu*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gökdağ, Bilgehan A. (2013). Osman Karatay. Balkanlar El Kitabı. Ankara: Akçağ Basım.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin. (1999). Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Cilt:II.. İstanbul: Zaman.
- Nureski, Cüneys. (2008). Tezkielere Göre Makedonya'da Yetişen Osmanlı Divan Şairleri. Üsküp: Kalegrafik Matbaası.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (1992). *Kendi Gök Kubbemiz*, Edebiyat Üzerine Makaleler (Haz. Zeynep Kerman), İstanbul: Dergah Yayınları. (3.Baskı).

Alirami İbraimi

Vrapčište, North Macedonia

Mahmut Çelik

Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia

The Development of Turkish Literature in Macedonia During the Ottoman Period

Abstract: During their long-standing presence in the Balkan Peninsula, the Ottomans and their culture experienced significant spiritual and cultural development. This development was greatly influenced by numerous poets, writers, and scholars who created various works in the fields of poetry and prose during the classical Ottoman period. During this period, mystical poetry, religious literature, and scientific literature achieved remarkable success. Naturally, this progress was accompanied by advancements in other areas such as architecture, the art of manuscript illumination and decoration, philosophy, and more. Different styles and movements in these fields spread throughout the empire via various institutions, including the sultan's high madrasas, the madrasas in major cities, and the lodges (tekkes) of various dervish orders, where numerous mystics and sheikhs were active.

While poets and writers in the classical period predominantly produced texts with religious themes, by the 19th century, literature and poetry had begun to take on a national character, reflecting the aspirations of the Turkish people.

Keywords: *Balkan Peninsula; Ottomans; poets; literature; architecture; art.*

ГОД. 10
БР. 20

ПАЛИМПЕСТ

PALIMPSEST

VOL. X
NO 20